

IFJ. DR. GYIMESI GYÖRGY

DOKTORANDUSZ HALLGATÓ

KASSAI PAVOL JOZEF ŠAFÁRIK EGYETEM ÁLLAMIGAZGATÁSI KAR

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek asszimilációja és a területi önkormányzatok lehetőségei ezen állapot fékezésére

Immár tradícióvá vált, hogy minden népszámlálás után előtérbe kerül a nemzeti kisebbségek folyamatos fogyatkozásának kérdése. A népszámlálási adatok közreadása után a politikai pártok és társadalmi szervezetek egymást megelőzve adják ki nyilatkozataikat, az asszimiláció kérdését többen programjukba is felveszik, tervezetek születnek megfékezésére, ám a kezdeti elszántság gyorsan tovaszáll, minden marad a régiben és a kisebbségek fogyatkozása változatlanul folytatódik. A ruszín és a cigány nemzeti kisebbség kivételével a többi nemzeti kisebbség egy abszolút, mint többségi lakossághoz arányítva jelentősen csökkent. Sajátos módon a legnagyobb csökkenést a legnépesebb szlovákiai kisebbség, a magyar szenvedte el. Míg 1991-ben 567 292 lakos vallotta magát magyarnak, ami az összlakosság 10%-át tette ki, 2001-ben már csak 520 258 lakos, azaz az összlakosság 9,7%-a, majd 2011-ben már csak 458 467 magyart számláltak és a magyarok aránya 8,5%-ra csökkent. A magyarok fogyatkozása annak ellenére folytatódik és gyorsul, hogy erős politikai reprezentációval rendelkezik, amelyik két választási ciklusban a kormánykoalíció tagja volt, az alapiskoláktól az egyetemig kiépített iskolarendszere van, összefüggő területen él és élénk kapcsolatot tart fenn Magyarországgal.

A továbbiakban azokkal a tényezőkkel és okokkal kívánok foglalkozni, amelyek a magyarság gyorsuló asszimilációját okozzák. A 2011. évi népszámlálási adatokat elemezve szembeötlő, hogy Szlovákia lakosainak 7%-a, azaz 382 493 személy megtagadta közölni nemzetiségét. Jogosan feltételezhető, hogy ebben a rendkívül nagy tömegben (1991-ben 8782 személy nem vallotta meg nemzetiségét, 2001-ben pedig 54 502-en) sok kisebbségi személy is van, akik különböző okból nem vallották meg nemzetiségüket. Így tettek a kettős állampolgársággal rendelkező személyek, akik szlovák állampolgárságuk elvesztését kockáztatták volna meg, de többen voltak a megalkuvók és az olyanok, akik nem bíztak az összeírási adatok bizalmas kezelésében.

Szociológiai értelemben az asszimiláció az etnikai azonosítás tudat önkéntes feladását jelenti a többségi nyelvi és kul-

turális környezethez való alkalmazkodás által. Az önkéntes asszimiláció mellett ismeretes a kikényszerített asszimiláció is. Ennek egyik formája a rejtett asszimiláció, amikor az állam a kisebbségek beolvadását elősegítő törvényeket fogadtat el. Ilyen például Szlovákiában a kisebbségek nyelvhasználatát szabályozó törvény, amely valójában megtiltja a hivatalos kapcsolatban a kisebbségi nyelvhasználatot. Úgynevezett „*statistikai*” beolvadásról olyan egyedek esetében beszélhetünk, akik opportunistá módon iparkodnak a többségi nemzethez lépésükből hasznot, vagy más előnyt szerezni. Sok esetben az ilyen nemzetiségi statisztikát torzító beolvadás fokozatosan valódi identitásváltáshoz vezet. Az asszimilációt számos tényező gyorsítja, ezek közül a leglényegesebbek a vegyes házasságok, a gazdasági tényezők és a vele összefüggő elvándorlás, valamint a lakosság megváltozott értékrendje.

Vegyes házasságok

Az asszimiláció veszélyének leginkább az olyan vegyes házasságban született gyerekek kitéve, ahol az egyik szülő a többségi nemzet tagja. Az ilyen gyerekek túlnyomó többségét szlovák tanítási nyelvű iskolába íratják be, akik ezáltal elveszítik a természetes kapcsolatokat a kisebbséghez tartozó szülőjük nyelvvel, történelmével, szokásaival és nemzeti öntudatával.

A Fórum Kisebbség Kutató Intézet 2013-ban közzétett vizsgálati adatai szerint a felvidéki magyarok 87%-a homogén, 13%-a vegyes házasságban él. A vegyes házasságban született gyerekek 88%-a szlovák nemzetiségű és csak 12%-a magyar nemzetiségű, 7%-uk viszont szlovák.

Amint a felmérésekből kitűnik 12%-os esélye van annak, hogy magyar szülők gyermekét szlovák nemzetiségűnek nyilvánítják, míg csak 7%-os az esélye annak, hogy vegyes házasságban élő szülők gyermeke magyar nemzetiségű lesz. Feltételezhető, bár ilyen kutatások még nem folytak, hogy vegyes házások unokáinak zöme teljesen elveszíti kötődését ősei nemzetiségéhez.

Szlovákia lakossága összehasonlítása nemzetiség és anyanyelv szerint

Nemzetiség	2011		Anyanyelv	2011	
szlovák	4 352 775	80,7	szlovák	4 240 453	78,6
magyar	458 467	8,5	magyar	508 714	9,4
roma	105 738	2,0	roma	122 518	2,3
ruszin	33 482	0,6	ruszin	55 469	1
cseh	30 367	0,6	cseh	35 216	0,7
ukrán	7 430	0,1	ukrán	5 689	0,1
német	4 690	0,1	német	5 186	0,1
morva	3 286	0,1	morva		
lengyel	3 048	0,1	lengyel	3 119	0,1
orosz	1 997	0,0	orosz		
bolgár	1 051	0,0	bolgár	132	0,0
horvát	1 022	0,0	horvát	1 234	0,0
szerb	698	0,0	szerb		
zsidó	631	0,0	zsidó	460	0,0
más	9 825	0,2	más	13 585	0,3
ismeretlen	382 493	7,0	ismeretlen	405 261	7,5
összesen	5 397 036	100,0	összesen	5 397 036	100,0

Forrás: Statisztikai hivatal, Népszámlálás 2011

Hasonló a helyzet a nyelvhasználat terén. A nyelv nem csak az értelmezés eszköze, hanem egyben a nemzeti hovatartozás megőrzésének legfontosabb eszköze, és a nemzet kultúrájának legfontosabb kifejezője. Ennek ellenére egyre több magyar szülő iratja be gyermekét szlovák tanítási nyelvű iskolába. Figyelemre méltó jelenség, hogy – amint az az alábbi táblázatból kitűnik, a szlováknak vallott nemzetiségűek közül 112 322 lakosnak más az anyanyelve, mint a szlovák. Feltételezhető, hogy ezek között sok olyan magyar található, akik önző érdekből vagy egyéb okból szlováknak vallja magát. Még feltűnőbb, hogy 22 768 személlyel többen nem vallották meg anyanyelvüket, mint ahányan nemzetiségüket tagadták meg.

A Fórum Intézet kutatásai kimutatták, hogy Szlovákiában 50 247 személy ugyan magyar anyanyelvűnek vallotta magát, de nemzetiségét szlováknak jelölte meg.

Ez az adat is egyértelműen bizonyítja a szlovákiai magyarság tömeges nemzetiség váltását, amelynek okát főleg abba látom, hogy sok szülő nem az anyanyelvén tanítja a gyerekeit. Az idegen nyelvű oktatás lényegesen gyengíti a még tudatlan gyermek ragaszkodását a saját nemzetéhez. A felmérések arra is rámutatnak, hogy a szlovák iskolát végzett szülők gyermekei nagy valószínűséggel szintén szlovák iskolába fognak járni.

Elszomorító tény, hogy a magyar szülők gyermekei 77%-a szlovák tanítási nyelvű alapiskolába jár, ugyanakkor a magyar tanítási nyelvű iskolák diákjai 98%-nak mindkét szülője magyar. A szülők indítékait az iskola megválasztásával az alábbi táblázat foglalja össze:

Miért választották a magyar/szlovák tanítási nyelvű alapiskolát? (%)

	A gyerek magyar tanítási nyelvű alapiskolát látogat	A gyerek szlovák tanítási nyelvű alapiskolát látogat
Magyarok/szlovákok vagyunk	71,5	3,8
Magyar/szlovák iskola közelebb van	0,9	7,0
Magyar/szlovák iskola jobb minőségű	2,0	17,0
Házastársam magyar/szlovák	0,7	19,0
Szlovákiában élünk	–	34,2
Magyar az anyanyelvünk	21,7	–
Más	3,2	20,0

Forrás: Fórum kisebbségkutató intézet

Ebből kitűnik, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolát választó szülők fő indítéka az, hogy magyarok. Ezzel ellentétben a szlovák iskolát választók közül legtöbben azzal érvelnek, hogy Szlovákiában élünk. A folyamat megállítása, illetve visszafordítása érdekében sokat tehetnek a területi önkormányzatok a magyar tanítási nyelvű iskolák támogatásával, oktatási támogatásával, jól felkészült és rátermett oktatók alkalmazásával, oktatási eredményeik népszerűsítésével. Mindezzel vonzóbbá tehetik ezeket az iskolákat a szülők részére.

A negatív demográfiai mutatók szerepe

A cigány és ruszin kisebbség kivételével valamennyi Szlovákiában élő nemzeti kisebbség az utóbbi évtizedben megfogyatkozott. A népesség fogyatkozása és előregedése ugyan európai jelenség, de különösen szembetűnő a szlovákiai magyarok esetében, összehasonlítva a szlovák és a magyar nemzetiségű lakosság százalékarányát tíz éves lebontásban, kitűnik, hogy a 0-9 és 10-19 évesek korosztályánál nagyon jelentős a különbség a magyarok hátránya, még a 70-79 évesek és a 80 év feletti kategóriában a magyarok számaránya lényegesen magasabb a hasonló korú szlovákokénál. A számításokkal kiolvasható, hogy az utolsó évtizedben a magyar kisebbség a szlovákoknál jobban előregedett és sajnos nem várható e téren lényeges változás.

Az alacsony szülendőség okait a kisebbségben élők alacsonyabb életszínvonalában, a munkanélküliségben, kivándorlásban, a házasságkötés és családalapítás elhalasztásában, az egyke „divatjában“, illetve az egyéni érvényesülés előtérbe helyezésében kell keresni. Valamennyi itt felsorolt tényező gazdasági jelegű. A magyarok által lakott régiók, név szerint Gömör, Bodroghöz, Ungvidék a legszegényebb körzetekhez tartoznak. Az itt élők a nagy munkanélküliség okán nem alapítanak családot, nem szülnék gyereket félvén, hogy nem lesz miből felnevelni őket. Ezzel karöltve hat a népesség csökkenésére az elvándorlás az országhatárain belül a munkát nyújtó körzetekbe és a kivándorlás a fejlettebb országokba. Annak a valószínűsége, hogy ezek az elvándoroltak visszatérnek szülőföldjükre, szinte a nullával egyenlő. Ezért aztán a falvak elszegényednek és fokozatosan kihalnak. Az idegen környezetben családot alapító magyarok, mint már említettem, tömegesen alkalmazkodnak új környezetükhöz és úgy maguk, mint gyermekeik fokozatosan asszimilálódnak.

Gazdasági tényezők

A kisebbségek asszimilálódásához vezető tényezők között is legjelentősebbiknek a munkanélküliséget tekintem, amely valamennyi szlovákiai kisebbséget érinti, leginkább azonban a cigányságot, akiknek magas munkanélküliségét csillagászati számokban fejezhetjük ki. Ennek okát a romák elmaradottságában, népesítetlenségükben, alacsony munkamoráljukban, a munkaadók velük szembeni elfogultságukban, de objektív tényezőként elsősorban a hiányzó munkalehetőségekben kell keresni. A magyar kisebbség helyzete ugyan valamivel kedvezőbb, de a többségi szlováknál mégis jelentősen rosszabb. Például a munkanélküliek aránya a szlovákiai magyarok körében 3,24%-kal magasabb, mint a szlovákoknál. Hasonlóan kedvezőtlen az arány a munkát vállaló nyugdíjasok vonatkoztatásában is. Ugyanakkor a nyugdíjasok alkotják a szlovákiai magyar nemzetiségű munkavállalók második legnagyobb csoportját, ami egyrészt a lakosság előregedésére utal, másrészt bizonyítja a hiányzó fiatalabb munkavállalók hiányát, akik elvándoroltak eredeti lakhelyükről.

Dél-Szlovákia mindig is mezőgazdasági jellegű volt, az ipar Szlovákia középső és északi járásaira koncentráldott. A nagy állami gazdaságok felszámolása és a mezőgazdasági szövetkezetek felbomlása után nagyon sokan veszítették el munkahelyüket anélkül, hogy a környezetükben más munkát találtak volna. Itt kell keresni a tömeges elvándorlások okát, ami a magyar falvak hagyományos szerkezetének felbomlásához vezetett. Márpedig a falvak voltak mindig is a nemzeti sajátosságok, tradíciók és értékek leghűségesebb őrzői. A magyar kisebbségnek sokat ártott, hogy a szlovák kormány döntése alapján az országon keresztül vezető autópályát az északi járásokon keresztül építik/építették meg. Ez az ipar az északi járásokban való koncentrálásához vezetett,

Szlovákia lakossága nemzetiség és tízéves korcsoportok szerinti elosztása

Korcsoport	Nemzetiség, év 2001				Nemzetiség, év 2011			
	szlovák	%	magyar	%	szlovák	%	magyar	%
0-9	535 111	11,60	46 099	8,86	418 715	9,61	38 820	8,46
10-19	736 819	15,98	68 628	13,18	509 810	11,71	43 748	9,54
20-29	784 388	17,00	78 442	15,07	683 226	15,89	61 605	13,43
30-39	631 284	13,67	72 132	13,86	715 069	16,42	69 947	15,25
40-49	688 908	14,92	86 209	16,56	585 116	13,44	64 830	14,14
50-59	506 722	10,98	65 492	12,58	626 893	14,4	75 028	16,36
60-69	347 180	7,52	50 805	9,76	437 458	10,05	53 486	11,63
70-79	261 300	5,66	37 774	7,26	252 523	5,8	34 531	7,53
80+	85 171	1,85	12 886	2,48	123 288	2,83	16 419	3,58
Ismeretlen	37 971	0,82	2 061	0,39	677	0,01	53	0,01
Összesen	4 614 854		520 528		4 352 775		458 467	
%	85,8		9,7		80,7			

Forrás: Statisztikai hivatal és saját számítások

míg a magyarlakta vidékeken nem termelődtek új munkalehetőségek. A modern, fejlett úthálózatok hiánya az olcsó munkaerő megléte ellenére nem teszi vonzóvá a déli járásokat a beruházók számára.

Az értékrend megváltozása

Az értékrend megváltozása is a beolvadást segíti elő. Már hosszabb ideje a szlovákiai magyarok nem a nemzeti hovatartozást tekintik legnagyobb társadalmi értéknek, hanem mindinkább előtérbe kerülnek a gazdasági és társadalmi értékek. Egy 2011-ben végzett felmérés eredményéből kitűnt, hogy a 17 megnevezett társadalmi érték közül a magyarnak lenni csak a hatodik helyre került. A válaszadók 82%-a az első helyen a családot említette, úgyszintén 82% a munkát. A jó embertársi kapcsolatok 53%, a személyi szabadság 47%, míg a társadalmi elismerése a megkérdezettek 45%-a számára volt a legfontosabb. Csak ezeket követte fontossági sorrendben a magyarnak lenni (41%).

A felmérés egyértelművé teszi, hogy a nemzeti hovatartozás kérdése egyre inkább háttérbe szorul, magyarnak lenni csak az után fontos, ha már van munka, társadalmi elismerés....stb. Hasonló a helyzet a szlovákiai magyarok önmeghatározásával is. Míg 2007-ben a megkérdezettek 33,8%-a tartotta magyarnak magát, 30,4%-a szlovákiai magyarnak és 17,8%-a felvidékieknek. A hat évvel később a Focus Publicus Slovensko Társaság által megismételt felmérés meglepő eredményeket hozott. Magyarnak a megkérdezettek 37%-a vallotta magát, ám szlovákiai magyarnak 53%-a és felvidékieknek csak a megkérdezettek 5%-a.

Az idézett felmérésből kivehető, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek önmeghatározásuknál egyre gyakrabban használják a „szlovákiai” jelzőt, elsősorban a fiatalabb generációhoz tartozó egyénekre jellemző ez a jelenség, akiknek a 7% egyszerűn európainak jelölte meg a nemzetiségét. Összességében ennek a felmérésnek az eredményei azt sugallják, hogy a fiatal nemzedék számára erősen háttérbe szorult a nemzeti hovatartozás kérdése. Márpedig az ilyen hozzáállás nem más, mint egyenes út a nemzeti beolvadás felé.

A területi önkormányzatok lehetőségei az asszimilációs folyamatok gátlásában

A szlovákiai önkormányzatok nem rendelkeznek olyan törvényes hatáskörökkel, amelyekkel fékezni, vagy visszafordítani tudnák a beolvadás folyamatát. Az iskolaügy, az anyakönyvezetés és a kisebbségi nyelvhasználat terén gyakorolt jogkörük törvények által van megszabva, s ezeket a jogköröket nem módosíthatják a helyi viszonyoknak megfelelően. Vagyis a szlovákiai önkormányzatok csupán passzív végrehajtói az ország egész területére érvényes törvényeknek. A kisebbségek nyelvhasználatát szabályozó törvényből fakadó jogköröket a helyi önkormányzatok vonatkozásában teljesen elégtelennek tekintem, mivel a jelenlegi jogállás szerint nem áll a községek jogában a kétnyelvűséget rendelet által megkövetelni és nem avatkozhatnak be az oktatás folyamatába sem. Ennek

okán szükségét látom e törvény módosítását olyan értelemben, hogy az önkormányzatokat feljogosítaná olyan általános érvényű rendelet alkotására, amely szabályozná a vállalkozás feltételeit a község területén. Továbbá feljogosítást nyernének az önkormányzatok, hogy a nyilvánosságot megszólító feliratok (hirdetés, hirdetmény) szintén kétnyelvű legyen. A jelenlegi gyakorlat sok mindent nem tesz lehetővé és túlnyomó többségű magyarlakta falvakban is csak szlovákul jelölik az üzleteket. Ennél fogva a szlovák elnevezések megszokottá és elfogadottakká válnak és fokozatosan megjelennek a szlovákiai magyar köznyelvben is. A kétnyelvűség következetes betartásának nemcsak nevelő, hanem az asszimilációt fékező hatása is volna.

A kisebbségek javát szolgálná a vállalkozási törvény módosítása azzal, hogy az önkormányzatok saját hatáskörükben meghatározhatnák a vállalkozás feltételeit és az üzemek megjelölését. Azokban a községekben, ahol a kisebbségekhez tartozó személyek aránya meghaladja a kisebbségi nyelvhasználati joghoz meghatározott határt, a helyi önkormányzatok elrendelhetnék az üzemek, boltok, iskolák stb. megnevezését, a nyitvatartási időt és egyéb tájékoztatást a kisebbségek nyelvén is feltüntetni. Ugyanakkor elrendelhetnék valamennyi nyilvánosságot megszólító hirdetés, hirdetmény és felirat két nyelven való megjelenítését is. Sajnálatos az a gyakorlat, hogy sok helyen, ahol a magyar lakosság aránya eléri akár a 60%-ot, csak szlovák nyelvű feliratokat találunk az üzletekben, üzemekben, s ezáltal a szlovák megnevezések megszokottá válnak és bekerülnek a magyar köznyelvbe. Hasznos volna a nyelvtörvény hatályát kiterjeszteni az energiaszolgáltató üzemekre is.

Hátrányos helyzetbe hozta a kisebbséget az új szlovákiai oktatási törvény is, amely meghatározza a diákok minimális számát az alap- és középiskolákban. Ennek alapján számos kis faluban, ahol kevés a gyerek, megszüntetnék az oktatást még akkor is, ha az önkormányzat elvállalná az iskola működtetését. Ezekből a kis községekben származó gyerekek a nagyobb településeken működő iskolákba járnának, ám kicsi a valószínűsége, hogy nemzetiségi iskolába iratnák be őket. Javasolom a diszkrimináló törvény módosítását és az iskolák szervezésének és fenntartásának jogát az önkormányzatokra ruházni. Helytelenítem a nyelvtörvény által bevezetett 20%-os kvórumot és indokoltnak látom a kisebbségi nyelvhasználatának jogát kiterjeszteni azokra a településekre is, ahol a lakosság legalább 10%-a a kisebbséghez tartozik. Véleményem szerint jelentősen fékezne a beolvadást a kisebbségi nyelvhasználatot szabályozó törvény érvényességének kiterjesztése a megyei önkormányzatokra is. A magyar kisebbség vonatkozásában ez a javaslat a nagyszombati és a nyitrai megyét érintené, ha bevezetnék a 10%-os nyelvhasználati kvórumot, abban az esetben a beszercebányai megyét is. Egy ilyen törvény elfogadása lehetővé tenné a kétnyelvű információs táblák kihelyezését és a magyar nyelvhasználatot a megye hivatalaiban és intézményeiben.

Szükségesnek tartom a kisebbségi nyelvek használatát szabályozó törvény hangzásának a megváltoztatását is. Jelenleg az idézett törvény előírása szerint a 20%-os kvórum megállapításánál azok a polgárok jönnek számításba, akik a bizonyos község polgárai, annak állandó lakosai és nemzeti kisebbségekhez tartozónak vallják magukat. Csakhogy Szlo-

vákiában többen vannak azok, akik nem a szlovákokat jelölték meg anyanyelvüknek mint azok, akik valamilyen kisebbséghez tartozónak valották magukat. Mivel a nyelvtörvény a kisebbségi nyelvek használatát szabályozza, logikus volna, hogy ha nyelvhasználati kvórum megállapításánál nem a lakosok nemzetiségét, hanem anyanyelvüket vennék alapul.

A jogalkotók talán szándékosan megfélemednek a vasút- és autóbusszállomások nemzetiségi nyelven történő megnevezésének szabályozásáról. Egy olyan rendelet elfogadását szükségesnek és mint követelést megalapozottnak tartok még akkor is, ha a kivitelezésekor felmerülő költségek az önkormányzatokat terhelnék. A kisebbségek szempontjából törvényileg hátrányosan van szabályozva a hivatalos ügyintézés nyelve, mivel még azokban a községekben is, ahol a lakosok több mint 20%-a magyar nemzetiségű a hivatalos ügyintézés nyelve csakis szlovák lehet.

Tudatában vagyok annak, hogy az itt felvázolt javaslatok elfogadása után sem változna meg lényegesen a helyzet, az asszimiláció folyamata nem állna le, de meggyőződésem, hogy lefékeződne. A beolvadás nagy mértékben a kisebbségekhez tartozó személyek magatartásától függ. Ha számukra nem fontos a nemzeti hovatartozás kérdése és nemzetiségü-

ket önként feladják, úgy a legőszintébb segíteni akarás az asszimiláció megfékezésére eredménytelen marad.

Felhasznált irodalom

- LAMPL, Z.: Sociológia Maďarov na Slovensku, 1 zväzok, Slovenskí a Maďari, Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín 2013.
- ŠUTAJ, Š.: Maďarská menšina Slovensku v 20 storočí, Kalligram, Bratislava 2012.
- FIALA-BUTORA, J.: A szlovák nyelvhasználati szabályozás elemzése. In: TÓTH, K.: Nyelvi jogok, Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín 2013.
- Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium: Magyar nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete, Közigazgatási és Igazságügyi minisztérium, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest 2012.
- Zákon č. 184/1999 Z.z. o požívaní jazykov národnostných menšín
<http://ujso.com/online/kozelet/2013/06/14/a-tobbseg-szlovakiai-magyarkent-jellemezne-onmagat>
<http://slovak.statistics.sk/>

Ajánló az Új Magyar Közigazgatás következő, 2015. júniusi számából

DR. GELLÉN MÁRTON PHD: Vezetői magatartástípusok és önértékelés közigazgatási reform után, átalakítás közben

DR. FARKAS ZSUZSANNA: Nyugdíjprivatizáció Latin-Amerikában és Közép-Kelet Európában II.

DR. KOVÁCS LAURA: Nemzetközi szervezetek területi kormányzásra gyakorolt hatása

KISS DÁVID: Közigazgatási társadalmi felelősségvállalás 2010-2014

DR. KRIZSAI ANITA: A hatóságok joggyakorlatának változásai a személyes gondoskodást nyújtó ellátások engedélyezése és ellenőrzése során